

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ของวังสวนบ้านแก้ว จังหวัดจันทบุรี เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่มุ่งเน้นไปที่การค้นคว้าหาความหมายและคุณค่าที่แฝงอยู่ของวังสวนบ้านแก้ว ซึ่งเป็นสถานที่ทางประวัติศาสตร์ที่มีความผูกพันกับชาวจันทบุรีมาช้านาน ถือว่าเป็น “สัญลักษณ์” (Sing) ประเภทหนึ่งที่มีความหมายลึกซึ้งและมักจะซ่อนตัวอยู่ในระดับลึกเกินกว่าที่คนทั่วไปจะเข้าใจได้โดยง่าย แต่ขณะเดียวกันก็มีความหมายและคุณค่าชวนให้น่าศึกษาเป็นอย่างมาก สำหรับกรอบการวิจัยในครั้งนี้ มีแนวคิดทางด้านสัญวิทยา (Semiology) ว่าด้วยการแปลความหมาย (Meaning) เป็นหลักสำคัญ ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอเนื้อหาออกเป็นประเด็นหลัก ๆ ดังนี้

แหล่งข้อมูลและพื้นที่ใช้ในการวิจัย

การดำเนินการวิจัยเรื่องนี้ เป็นการดำเนินการภายใต้กรอบทฤษฎีสัญวิทยา (Semiology) หรือสัญศาสตร์ (Semiotics) ซึ่งสนใจในการวิเคราะห์ความหมายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ในวังสวนบ้านแก้ว อันเป็นแหล่งข้อมูลและพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา โดยการลงพื้นที่คัดเลือกสิ่งต่าง ๆ ในวังสวนบ้านแก้ว มาทำการศึกษาแบบเฉพาะเจาะจง (Selective Sampling) ภายใต้กรอบแนวคิดด้านสัญวิทยา (Semiology) ในวังสวนบ้านแก้วแห่งนี้ มีสิ่งเด่น ๆ คือ พระบรมราชินยานุสาวรีย์ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ 7 ตั้งอยู่ภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี จังหวัดจันทบุรี พระตำหนักใหญ่ (ตำหนักเทา) พระตำหนักดอนแดง (ตำหนักแดง) เรือนเทา เรือนเขียว เรือนแดง ศาลพ่อปู่โป่งลาน ศาลท่านราชาเสนา ศาลพระภูมิเจ้าที่ สื่อสมเด็จฯ ภาพพระบรมฉายาลักษณ์สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ หนังสือทรงอ่าน รถยนต์พระที่นั่ง ส่วนพระองค์ การชลประทานท้องถิ่นในวังสวนบ้านแก้ว ฯลฯ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้หลอมรวมอยู่ในเรื่องราว อันมีสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ ซึ่งชาวจันทบุรีได้ให้ความเคารพรัก เทิดทูน และซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงพระกรุณาต่อชาวจันทบุรีดังกล่าวมานั้น ถือได้ว่าเป็นจุดสำคัญต่อเรื่องราวอันน่าสนใจ เป็นร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่ทรงคุณค่าและมีนัยต่อการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง และด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ผู้วิจัยจึงเลือกวังสวนบ้านแก้วแห่งนี้ เป็นแหล่งข้อมูลหลักในการศึกษาปรากฏการณ์เชิงสัญลักษณ์ควบคู่ไปกับการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Work) ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ในปัจจุบันที่ดำรงอยู่ เพื่อค้นหาคุณค่าและความหมายที่แฝงเร้นดังกล่าว

ประเภทของแหล่งข้อมูล

ในงานวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้พยายามศึกษาถึงการสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ของวังสวนบ้านแก้ว โดยมุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและปรากฏอยู่ในวังสวนบ้านแก้ว ที่เลือกมาเป็นกลุ่มตัวอย่าง ในที่นี้จะขอแบ่งประเภทของแหล่งข้อมูลดังนี้

ข้อมูลประเภทเอกสาร

แหล่งข้อมูลประเภทเอกสาร ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าจากสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับวังสวนบ้านแก้วและเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องราวของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ เนื่องด้วยท่านเป็นเจ้าของวังสวนบ้านแก้วในอดีต และในแต่ละปรากฏการณ์ในปัจจุบันของวังสวนบ้านแก้ว ล้วนแต่สืบเนื่องมาจากเรื่องราวในอดีตทั้งสิ้น อาทิ หนังสือ วรรณกรรม แผ่นพับ โปสเตอร์ และสื่อประชาสัมพันธ์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวังสวนบ้านแก้ว รวมทั้งการวิเคราะห์วรรณกรรมต่าง ๆ ที่มีความสอดคล้องกับแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งจะช่วยให้มีประโยชน์และเป็นแนวทางในการทำความเข้าใจต่อการวิเคราะห์ข้อมูลในลำดับต่อไป

แบบสังเกต

แบบสังเกต (Observation Form) คือ เครื่องมือที่ใช้ประกอบการสังเกตเป็นชุดของพฤติกรรมที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา โดยการใช้แบบสังเกตแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) โดยการลงพื้นที่สังเกตว่ามีสิ่งใดที่ควรจะทำการศึกษา เพื่อนำมาเป็นกลุ่มตัวอย่าง พบว่าในงานวิจัยเรื่องนี้ “สิ่งปลูกสร้าง” นับว่า เป็นแหล่งข้อมูลหลัก ที่งานวิจัยชิ้นนี้ได้ให้ความสำคัญในการวิเคราะห์เป็นอย่างมาก สำหรับการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เข้าไปทำการสำรวจพื้นที่วังสวนบ้านแก้ว ในส่วนของการก่อสร้างอาคารสถานที่ทั้งภายในและภายนอกตัวสถานที่เหล่านั้น พบว่าในส่วนของภายในประกอบด้วย ภายในพระตำหนักใหญ่ (ตำหนักเทา) ซึ่งปัจจุบันได้จัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์ วังสวนบ้านแก้ว จัดแสดงของใช้ส่วนพระองค์ของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ ที่นำมาจากวังสุโขทัย ส่วนภายนอกทั้งสี่ทิศนั้น มีสิ่งปลูกสร้างที่น่าสนใจ เช่น พระบรมราชินยานุสาวรีย์ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 ที่ตั้งอยู่ ณ บริเวณวังสวนบ้านแก้วอนุสรณ์สถาน พระทรงปืนประทับนั่งบนพระแท่นชวนให้น่าติดตามค้นหา ซึ่งความหมายว่ามีสิ่งใดแฝงเร้นสำคัญอยู่หรือไม่ ส่วนส่วนพระองค์ที่มีสิ่งปลูกสร้างบางส่วนที่สร้างขึ้นคล้ายกับสถานที่เคยประทับในพระตำหนักเวนคอร์ด ประเทศอังกฤษ เรือนเทา เรือนแดง เรือนเขียว ศาลพ่อบุไปงลาน ศาลท่านราชาเหล่านี้ เป็นต้น

ในงานวิจัยเรื่องนี้ “สิ่งของเครื่องใช้” นับว่าเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญอีกอย่างหนึ่ง เช่น สิ่งของเครื่องใช้ส่วนพระองค์ของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ ฉลองพระองค์ ซึ่งมีรูปแบบของความทันสมัยในยุคของพระองค์ฯ รูปภาพจัดแสดงซึ่งมีภาพพระบรมฉายาลักษณ์สำคัญ

ของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ ทรงฉายพระรูปร่วมกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 สิ่งของเครื่องใช้ที่เป็นงานจากต่างประเทศ เครื่องมือ เครื่องใช้ต่าง ๆ และสิ่งของที่น่าสนใจ ในวังสวนบ้านแก้วอื่น ๆ ที่จัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑ์จำนวนมาก แสดงถึงนัยสำคัญที่ควรศึกษา เป็นอย่างยิ่ง

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

ในงานวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยยังได้อาศัยแหล่งข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง (Stakeholder) และมีความรู้ในเรื่องราวของวังสวนบ้านแก้ว เช่น บุคลากรทางการศึกษา ข้าราชการที่ปรากฏว่ายังมีชีวิตอยู่ หรือบุตรธิดาของอดีตข้าราชการที่เคยรับรู้เรื่องราวในอดีตของวังสวนบ้านแก้ว รวมไปถึงเจ้าหน้าที่สำนักศิลปวัฒนธรรมและพัฒนาชุมชนมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี ซึ่งมีหน้าที่ดูแลสถานที่แห่งนี้

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาถึงแนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับประเด็นของการวิจัยทั้งหมดอย่างท่องแท้แล้ว ผู้วิจัยจะทำการเก็บข้อมูลไปพร้อมกับทำการวิเคราะห์ข้อมูลในประเด็นต่าง ๆ เหล่านั้นในทันที ซึ่งวิธีการนี้ นับว่ามีความสอดคล้องกับพงศกฤษฏี พลเลิศ (2554 : 42; อ้างถึงใน นิศา ชูโต. 2551 : 132) ที่ได้กล่าวถึงวิธีการดำเนินงานวิจัยเชิงคุณภาพไว้อย่างน่าสนใจ สรุปความได้ว่า การทำวิจัยเชิงคุณภาพ การเก็บข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นกระบวนการที่ดำเนินงานไปพร้อม ๆ กัน และนักวิจัยนั้นก็คือ “เครื่องมือวิจัย” ที่มีความสำคัญมากที่สุด

เนื่องจกงานวิจัยเรื่องนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ใช้แบบวิเคราะห์สัญลักษณ์ที่พัฒนามาจากทฤษฎีสัญวิทยา มาเป็นเครื่องมือในการที่จะให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นความหมายเชิงสัญลักษณ์ควบคู่ไปกับการเก็บข้อมูลภาคสนาม ซึ่งการเก็บและรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้มีขั้นตอนในการดำเนินงานดังนี้

1. ทำการรวบรวมเอกสาร หนังสือ วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยในครั้งนี้ มาเป็นฐานสำคัญในการวางโครงสร้างการวิเคราะห์สัญลักษณ์ของวังสวนบ้านแก้ว

2. ทำการออกแบบและพัฒนาเครื่องมือทางการวิจัย โดยการใช้แนวคิดเชิงสัญวิทยาของ โรลันด์ บาร์ตส์ (Roland Barthes) มาประยุกต์ใช้ในการสร้างเครื่องมือวิจัย ได้แก่แบบวิเคราะห์สัญลักษณ์ ทำการวิเคราะห์องค์ประกอบของสัญลักษณ์ ซึ่งประกอบไปด้วย สัญลักษณ์ (Sign) รูปสัญลักษณ์ (Signifier) และความหมายของสัญลักษณ์ (Signified) โดยมีการวิเคราะห์ความหมายโดยตรง (Denotative Meaning) และความหมายโดยนัย (Connotative Meaning) รวมไปถึงการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ (Relation) โดยพิจารณาความสัมพันธ์แบบตรงข้าม (Binary Opposition) แบบวากยสัมพันธ์

(Syntagmatic) และเชิงกระบวนทัศน์ (Paradigmatic) มาทำการวิเคราะห์จากตารางการวิเคราะห์สัญญาะ โดยในที่นี้จะพิจารณาตีความหมายภายใต้บริบทของการสื่อความหมายเชิงสัญญาะของวังสวนบ้านแก้ว จังหวัดจันทบุรี เท่านั้น

3. จัดเก็บข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์และทำการบันทึกไว้

4. ทำการตรวจสอบข้อมูลผลการวิเคราะห์ โดยมีการบันทึกภาพถ่ายประกอบการวิเคราะห์ข้อมูล เทียบเคียงกับทฤษฎีที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ จากนั้นจะนำผลการวิเคราะห์ดังกล่าว มาประมวลเข้าด้วยกัน

5. สรุปผลการวิเคราะห์ โดยจะมีการลดทอนข้อมูล (Data Reduction) ระหว่างเก็บข้อมูล และหลังเก็บข้อมูล โดยการให้ความหมายและการตีความออกเป็นประเด็นต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความชัดเจนและเข้าใจได้ง่าย มีความพยายามเพื่อบริหารจุดเน้น (Approach) ในอันที่จะนำไปสู่การตอบ โจทย์วิจัย

ข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งปลูกสร้างและสิ่งของเครื่องใช้ในวังสวนบ้านแก้ว

ในการเก็บข้อมูลประเภทสิ่งปลูกสร้างและสิ่งของเครื่องใช้ ผู้วิจัยทำการลงพื้นที่เพื่อทำการตรวจสอบว่าสิ่งใดที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา แล้วทำการค้นคว้าข้อมูลประกอบการศึกษา โดยทำการบันทึกข้อมูลร่วมกับการวิเคราะห์ในทันที รวมไปถึงการบันทึกภาพถ่ายสิ่งปลูกสร้าง และสิ่งของเครื่องใช้ของวังสวนบ้านแก้ว เฉพาะที่ทำการศึกษา

ข้อมูลประเภทเอกสาร

ในการเก็บข้อมูลประเภทเอกสาร อันได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆเช่น หนังสือ วรรณกรรม ตำนาน เรื่องเล่า รวมทั้งสื่อประชาสัมพันธ์อื่น ๆ ที่เกี่ยวกับวังสวนบ้านแก้ว ซึ่งเบื้องต้นนั้นผู้วิจัย จะทำการทบทวนวรรณกรรมทฤษฎีสัญญาะที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัยเพื่อนำมาวิเคราะห์ ความหมายในเชิงสัญญาะร่วมกับการจัดเก็บข้อมูล

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคล

ในการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลนั้น จะใช้การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ แบบไม่มีโครงสร้าง โดยการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ “บุคคลหลัก” (Key Informant) ที่มี ส่วนเกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อหลักๆที่จะใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ แบบกว้าง ๆ ไว้ก่อนล่วงหน้า ส่วนลักษณะคำถามจะเป็นคำถามประเภทปลายเปิดที่มีการปรับ แนวคำถามให้มีความสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่วิจัยโดยคำนึงถึง โจทย์วิจัยเป็นหลักสำคัญ

จากข้อมูลที่ได้กล่าวมาข้างต้น เป็นการนำเสนอให้เห็นถึงสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับ แหล่งข้อมูลและวิธีการดำเนินการวิจัยในเรื่องนี้ เนื่องจากเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งเน้น ไปในเรื่องของการทำความเข้าใจปรากฏการณ์และความหมายของสัญญาะ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับงานวิจัยเชิงคุณภาพเรื่องนี้ จะใช้หลักการเชิงทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยสามารถแยกแยะให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของข้อมูลและความน่าเชื่อถือของปัจจัยต่าง ๆ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. หลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แล้ว ผู้วิจัยจะนำข้อมูลดังกล่าวกลับมาทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ในทันที โดยจะทำการเชื่อมโยงและตรวจสอบความสัมพันธ์กับประเด็นการวิจัย ซึ่งในวิจัยเรื่องนี้ มีประเด็นสำคัญกล่าวคือ ประเด็นการสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ของวังสวนบ้านแก้ว

2. การวิเคราะห์ให้เห็นถึงความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่ปรากฏให้เห็นในงานวิจัยนี้ ในเบื้องต้นผู้วิจัยได้ใช้แบบการวิเคราะห์สัญลักษณ์ที่สร้างขึ้นมาเป็นเครื่องมือในการอ่านหรือตีความ อันได้แก่ ตัวหมาย (Signifier) กับ ตัวหมายถึง (Signified) โดยจะเน้นไปที่การอ่านความหมายโดยตรงและโดยนัยร่วมกัน

3. นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดนั้น มาจำแนกออกเป็นการวิเคราะห์สัญลักษณ์ต่าง ๆ ของวังสวนบ้านแก้ว แล้วนำความหมายที่ได้ทั้งหมดมาสรุปแจกแจง โดยเฉพาะความหมายที่ได้จากการวิเคราะห์สัญลักษณ์

4. ข้อค้นพบที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยเรื่องนี้ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดทางการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์เป็นหลัก ซึ่งผู้วิจัยจะพรรณนาให้เห็นถึงความหมายของสัญลักษณ์เหล่านั้น โดยจะต้องนำมาสรุปและเชื่อมโยงกับวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ มานำเสนอในรูปแบบของการเขียนบรรยายหรือพรรณนาเป็นหลัก

การนำเสนอข้อมูล

การนำเสนอข้อมูลในงานวิจัยเรื่องนี้ ผู้ทำการวิจัยจะได้ทำการวิเคราะห์ประเด็นหลักสำคัญ ได้แก่ ประเด็นการสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ของวังสวนบ้านแก้ว ความสัมพันธ์ของข้อมูลที่นำเสนอโดยทำการเชื่อมโยงกับแนวความคิดที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ นำเสนอเนื้อหาในงานวิจัยในรูปแบบของการพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) ทั้งนี้ผู้วิจัยได้จัดแบ่งเนื้อหาที่สำคัญ ๆ ดังนี้

บทที่ 4 เป็นการนำเสนอผลของการวิเคราะห์ข้อมูล โดยเริ่มตั้งแต่ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับวังสวนบ้านแก้ว อันเป็นการรายงานทั่ว ๆ ไปของพื้นที่ศึกษา ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการวิเคราะห์สัญลักษณ์ของวังสวนบ้านแก้ว จากนั้นนำเสนอเข้าสู่ผลการวิเคราะห์สัญลักษณ์ของวังสวนบ้านแก้ว ซึ่งเป็นประเด็นหลักสำคัญในการศึกษา โดยในการวิเคราะห์นั้นจะแสดงความสัมพันธ์ของข้อมูล

ภายใต้ทฤษฎีสัญญาวิทยาร่วมกับข้อมูลและวรรณกรรมต่าง ๆ ที่ได้รวบรวมไว้รวมไปถึงผลของการสังเกตและการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง และนำเสนอผลการวิเคราะห์สัญญา มาทำการส่งเสริมการใช้สัญญาในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของวังสวนบ้านแก้ว จังหวัดจันทบุรี

บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะในการทำวิจัย ในบทนี้จะเป็นการนำเอาความคิดทั้งหมดที่ได้จากการศึกษามาประมวลผลการวิจัย โดยผู้วิจัยจะนำเนื้อหามาสสรุป ให้เชื่อมโยงกับวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ และผลงานวิจัย ซึ่งจะมีประโยชน์ต่อการแสวงหาแนวทางในการสื่อสารเชิงสัญญาต่อไป

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี